

Індивідуалізація етноестетичного розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами народного мистецтва

Назарук Любов Михайлівна, асистент кафедри початкової та дошкільної освіти

Поєднання традицій і перспективи у цілях і завданнях виховання... – необхідна умова почуття вічності нації, а отже, і захищеності людини як її представника.

Софія Русова

Відродження духовності в системі дошкільної та початкової освіти є першоосновою її розбудови. Адже сучасна освіта покликана переорієнтувати пріоритети у визначенні освітніх ідеалів, що означає відмову від технократичних підходів до виховання і спрямування педагогічного процесу на формування передусім духовного обличчя особистості. У Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) серед шляхів реформування виховання – «забезпечення духовної єдності поколінь», «виховання духовної культури особистості» [1, с. 7, 15–16]. Національна доктрина розвитку освіти орієнтує педагогів усіх рівнів на «виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу», «збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій», «естетичне виховання» [2, с. 5].

Для вирішення окресленої проблеми необхідно з раннього дитинства вводити дитину в світ прекрасного, світ справжнього мистецтва, розвивати їхню естетичну свідомість на кращих взірцях вітчизняного і світового мистецтва. Спілкування з прекрасним має велике значення в психічному становленні особистості, в розвитку її загальнолюдських задатків і особистісних якостей, естетичних відношень.

Естетичне ставлення людини до оточуючого світу формується і розвивається впродовж усього життя, але, як зазначають учені, В.Сухомлинський, Б.Неменський, Д.Кабалевський та інші, формування естетичних відношень найбільш ефективно відбувається в дошкільному і молодшому шкільному віці. Діти відзначаються великою пластичністю нервової системи, надзвичайною чутливістю до краси навколишньої дійсності, мистецтва, що створює умови для ефективності естетичного розвитку особистості з урахування її етнічного середовища.

Проблема виховання елементів естетичної культури у дітей знайшла своє висвітлення в численних наукових публікаціях. Окремі аспекти формування естетико-етичних цінностей особистості (І. Бех, В. Болотіна, М. Боришевський, Г. Васянович, О. Вишневський, О. Докукіна, О. Кононко, А. Малихін, О. Сухомлинська), провідні ідеї естетичного виховання дітей в українській родині (О. Будник, П. Ігнатенко, Р. Скульський, В. Скуратівський, М. Стельмахович, В. Струманський) були й залишаються предметом активного обговорення на сторінках педагогічних видань.

Ефективним засобом естетичного виховання є художня праця, чудове джерело художньої творчості й краси. У дошкільному віці здійснюються

перші свідомі кроки дитини у світ прекрасного, від яких залежать успіх роботи на наступних етапах навчально-виховної роботи, а нерідко – естетичні запити і вподобання дорослих людей. Тому одним із головних напрямків діяльності сучасного дошкільного навчального закладу є естетичне виховання, розвиток духовної культури дітей. Наслідком естетичного виховання повинні стати інтерес до народного мистецтва, розвиток їхніх здібностей в сфері естетичного сприйняття й суджень, в окремих, доступних видах мистецтва, а також потреби вносити елементи краси в повсякденне життя, розуміння краси рідної природи.

У наш час проблема естетичного виховання дітей дошкільного й молодшого шкільного віку засобами народної педагогіки, що ґрунтується на ретельному врахуванні етнічних особливостей місцевих жителів краю, набуває особливої актуальності. Теоретичні ідеї видатних педагогів минулого знаходять переосмислення і подальший розвиток у працях таких науковців, як: Н. Ариніна, Н. Віткова, Д. Джола, В. Кирпенко, Б. Ліхачов, І. Підласий, І. Харламов, А. Щербо та інші. Прогресивні педагоги працюють над тим, як створити необхідні умови для найбільш повного розвитку творчих сил учнів, забезпечення їх духовних інтересів і потреб. З огляду на важливість проблеми естетичного виховання дітей засобами народного мистецтва вважаємо доцільним висвітлення теоретичних і методичних аспектів підготовки майбутнього вихователя і вчителя до роботи з народознавчим матеріалом як дієвим засобом формування художньо-естетичної культури підростаючого покоління.

Народознавча компетентність особистості в її етнографічному вимірі знайшла своє відображення в багатьох наукових працях. У старшому дошкільному віці, як доведено в дослідженнях з проблем народознавства Л. Артемової, А. Богуш, О. Денисюк, О. Кириченко, Н. Лисенко, Т. Поніманської, формуються почуття зв'язку зі своїм родом і народом, закладаються основи менталітету. Тому чільне місце належить проектуванню моделі формування в дітей цілісної системи знань про мистецькі традиції українського етносу.

Безперечною умовою формування та розвитку особистості дитини є відповідна діяльність, в якій найбільшою мірою актуалізуються ті чи інші якості. Орієнтуючись на діяльнісний підхід у вихованні, в умовах дошкільного навчального закладу розглядаємо різновекторну діяльність дітей – ігрову, навчально-трудова, діяльність дітей за інтересами та ін. У контексті нашого дослідження актуальним є залучення дітей до діяльності мистецького змісту.

Етноестетична складова змісту виховання в дошкільному навчальному закладі, на нашу думку, повинна містити засоби, що мають на меті формуванню в дітей національної гордості за свій край, відчуття насолоди від рідної природи, народної пісні, матеріної вишиванки, естетичних смаків, коли йдеться про національний одяг, ремесла тощо. Тому педагог, котрий займається етноестетичним вихованням дітей, повинен допомогти їм зрозуміти й розрізнити такі поняття, як «народ», «нація», «етнос», «національні меншини».

Важливим змістовним компонентом естетичного виховання вважається залучення дітей до художньої творчості, розвиток їхніх здібностей і нахилів до музики, образотворчого мистецтва і літератури. З раннього віку діти випробовують свої сили в співах, мистецтві слова, малюванні. Розвивати і вдосконалювати ці нахили і здібності – одне із завдань естетичного виховання. У вирішенні цього завдання велику роль відіграє приклад і художня підготовка самого педагога. Йому необхідно володіти вмінням красиво писати, виразно і емоційно читати вірші і розповіді, володіти навичками музичного і образотворчого мистецтва.

Соціальні критерії естетичної вихованості потребують наявності у вихованців широких інтересів до різних видів мистецтва, глибокої потреби в спілкуванні з естетичними явищами мистецтва в житті. Естетична вихованість у соціальному розумінні проявляється в цьому комплексі поведінки і ставлень дитини. Її вчинки, трудова діяльність, взаємодія з людьми, її зовнішність – все це переконливі свідчення естетичної вихованості школяра.

Справжня етноестетична вихованість дошкільника чи молодшого школяра виявляється в наявності ідеалу і справжнього художнього смаку, органічно поєднаних з розвинутою здатністю до відтворення. Як засвідчують етнографічні джерела, в українській родині дітей з 5–6 річного віку залучали до різних видів практичної діяльності, в тому числі мистецького змісту. Батьки плекали в малечі усвідомлення того, що «землю прикрашає сонце, а людину – праця», а «щоб людиною стати, треба працювати». Етновиховна практика засвідчує: лінощі в дитини можуть з'явитись дуже рано – на другому-третьому році життя як результат згасання допитливості, потреби пізнання. Отож виховання здійснювалось згідно обґрунтованого у педагогічній науці принципу різноманітності видів праці, адже, як зазначає В. Сухомлинський, «дитині властиве прагнення до змін», «у різноманітній діяльності, у новизні справи дитина знаходить задоволення».

Психолого-педагогічні дослідження (Л. Артемова, А. Богуш, О. Будник, О. Кононко, В. Мухіна, Н. Семенова) засвідчують: дошкільники й молодші учні цілком здатні засвоювати знання, які виходять за межі їхнього життєвого досвіду, безпосереднього сприйняття й характеризуються віддаленістю в часі. Це слугує дієвими передумовами для ознайомлення їх з народними звичаями та обрядами, особливостями національної культури й творчості.

Різні види мистецтв взаємодіють між собою і комплексно впливають на дитину. Таку взаємодію можна прослідкувати на прикладі ознайомлення із різновекторними знаннями при вивченні народної творчості, зокрема, мистецтва. Комплексність етноестетичного виховання відбувається також за рахунок розкриття краси науки, праці, фізичної культури, естетики відносин і побуту. Художньо-естетична діяльність забезпечує інтенсивний розвиток уяви, емоційної сфери, образної і логічної пам'яті, мови, мислення. Відтак, у процесі занять мистецтвом діти активізують всі розумові сили і здібності в навчальній, ігровій та інших видах діяльності.

Морально-естетичне виховання засобами декоративно-ужиткового мистецтва – невід'ємна частина системи національного виховання,

спрямованої на успадкування дітьми багатства духовної скарбниці народу, його самобутньої ментальності, воно здійснюється через унікальний провідник – особистісну духовну культуру педагога, що виявляється у його громадянській позиції, патріотизмі, світоглядних та естетичних ідеалах. Духовність, майстерність і творчість учителя лежать в основі морально-естетичного виховного процесу.

Сучасний урок художньої праці передбачає використання на ньому різних видів мистецтва, насичення його художньою інформацією, що допомагає учням збагнути, що мистецтво є дійсно часткою життя, життя людини і життя народу.

Щоб зрозуміти художньо-декоративне мистецтво, «душу» художнього виробу, що твориться на уроці художньої праці, треба знати історію його виникнення, його символіку й естетичну цінність.

Заняття з образотворчого мистецтва та художньої праці дають можливість прилучити дітей до прекрасних народних традицій – писанкарства, народної вишивки, вінкоплетіння, народної ляльки.

Історія кожного із названих видів народного мистецтва і народної традиції сягає у глибину віків і несе накопичену народну мудрість, високі естетичні ідеали та забезпечує відчуття дитиною духовної генези свого роду – українського народу.

Писанкарство як традиційний вид українського народного мистецтва є галуззю мистецької культури, яка шанобливо зберігається і сьогодні. Деякі дослідники писанкарства допускають, що перші писанки були написані на яйцях перелітних птахів. Наші пращури вважали, що птахи, літаючи в просторах, мають зв'язок з тілами із космосу; з часом навіть почали писати на яйцях побажання, прохання до космічних сил про поміч.

Унікальним є мистецтво народної графіки – вишивка, яка несе в собі багатовікову культуру народної декоративної лінії. Вишивка – це орнаментальна скарбниця колективного генія. В ній втілено чудеса народної вигадки, фантазії, геометризований метод зображення краси Землі, Природи, Сонця, Людини. Працюючи над вишивкою, студенти виявляють креативність у поєднанні давніх та створенні нових елементів художньої вишивки, розвивають художньо-естетичні смаки, виробляють навички спілкування з мистецтвом, щоб потім прилучити до нього своїх учнів.

Не менш цікавим і самобутнім є мистецтво творення народної ляльки. Лялька як образ людини – є одним з центральних в українській народній іграшці. Ляльки створювалися й існували у традиційному середовищі, їх не прагнули наділити реальними рисами, акцентуючи лише на суттєвому. Ляльки допомагали дітям якнайповніше відтворити у грі буденні й святкові події, обряди, звичаї та заняття дорослих і у такий спосіб підготувати дитину до майбутнього життя.

Лялька для дітей надзвичайно цікавий витвір мистецтва, бо знайома їм з раннього дитинства, будучи лише іграшкою. Тепер же вони бачать у ній ще й витвір мистецтва, починають усвідомлювати світоглядні уявлення попередніх поколінь. Виготовляючи ляльку-мотанку чи ляльку з ниток, кукурудзяного

листя чи з трави, вони розвивають свою творчу уяву, пропонують сучасні матеріали для виготовлення ляльки, удосконалюють моторику рук, шліфують естетичні смаки.

Працюючи з традиційною народною лялькою, можна відзначити позитивний вплив самого процесу виготовлення такої ляльки на психіку людини. Виготовлення ляльки-мотанки – це свого роду психотерапія, яка бере свої витoki в глибокій давнині, яка допомагає зняти певні психологічні травми. Наприклад, помічено, що діти-сироти, які пройшли майстер-класи по виготовленню ляльки, стають врівноваженішими, і разом з тим, вони, роблячи свою лялечку, формують образ своєї майбутньої матері. Так само, жінки, котрі в період вагітності проходять майстер-клас, формують для своєї дитини щастя, здоров'я, успіх.

Таким чином, приходимо до висновку, що етноестетичне виховання дитини – це процес, який відбувається під впливом найрізноманітніших життєвих явищ, передусім у процесі посиленої мистецької діяльності з опертям на народні традиції рідної етнографічної групи в умовах конкретного навчального закладу (ДНЗ, початкової школи тощо).

Література

1. Державна національна програма «Освіта». Україна ХХІ століття. К.: Райдуга, 1994. – 62с.
2. Національна доктрина розвитку освіти // Нормативно-правове забезпечення освіти. У 4 ч. – Х.: Видав. гр. «Основа», 2004. Ч. 1. – С. 5–24.
3. Назарук Л.М. Формування етноестетичних цінностей дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами українського народного мистецтва : навчально-методичний посібник / Л.Назарук. – Львів, 2014. – 120с.